

ALPHONSE MUCHA (1860-1939), GRAFICUS, ILLUSTRATOR EN SCHILDER

MEER DAN ALLEEN MEESTER VAN DE ART NOUVEAU

Dit jaar is het 90 jaar geleden dat de dubbelmonarchie Oostenrijk-Hongarije uiteen viel. De Oostenrijkse delen Bohemen en Moravië vormden samen met de Hongaarse delen Slowakije en Roethenië de nieuwe staat Tsjechoslowakije. De eerste postzegels van het jonge land werden ontworpen door Alphonse Mucha. Hieronder wordt het leven en werk van deze "meester van de Art Nouveau" nader belicht.

TSJECHOSLOWAKIJE

Sinds 1918, toen Tsjechoslowakije zich losmaakte van de dubbelmonarchie Oostenrijk-Hongarije, is de naam van Alfonse Maria Mucha gevestigd in de wereld van de filatelie. Aan hem werd namelijk de eer gegund om de eerste postzegels voor de jonge Tsjechoslowaakse Republiek te ontwerpen. En dat waren er heel wat. De eerste serie van zijn hand, de gewone frankeerzegels (de Hradcany serie) uit 1918-1920, beslaat al 40 waarden in 5 verschillende types. Hieronder worden de drie meest onderscheidenlijke types (resp. I, III en V) getoond.

Op deze zegels is de Sint Vituskathedraal in de Prazsky Hrad (Praagse Burcht) in de wijk Hradcany afgebeeld. De Praagse Burcht was volgens Mucha hét symbool van de Tsjechoslowaakse onafhankelijkheid. Rechts op de voorgrond van deze zegels is ook de Sint Nicolaaskerk, gelegen aan de voet van de burcht in de wijk Mala Strana (Kleine Zijde) te zien.

De zegels uit de Hradcany-serie zijn in de periode tussen december 1918 en april 1920 verschenen. In het ontwerp van de zegels die vanaf april 1919 verschenen werd een kleine, maar uiterst wezenlijke wijziging aangebracht: de zon rechtsboven de Sint Vituskathedraal werd verwijderd (vergelijk de zegels van 3 en 1 heller met die van 50 heller). Deze wijziging is te beschouwen als de correctie van een echte fout in het zegelbeeld. Immers, op de afbeelding kijkt men in noordelijke richting, de zon kan dus simpelweg nooit op die plaats (achter de kerk) gezien worden. Later zijn ook nog de struiken voor de Sint Nicolaaskerk verwijderd, waardoor deze kerk nu zeer prominent in beeld verschijnt.

Deze gewone frankeerzegels werden ook, met een overdruk, gebruikt als portzegels (met opdruk doplatit = naheffing), luchtpostzegels, Rode Kruiszegels en als postzegels voor het plebiscietgebied Oost-Silezië (met de opdruk SO 1920). SO is de afkorting van "Silezie oriëntale". Op deze Tsjechoslowaakse (maar ook op Poolse) zegels werd deze speciale opdruk aangebracht juist voor er een volksstemming in Oost-Silezië zou worden gehouden. In verband met ongeregelde heden vond het plebisciet in Oost-Silezië nooit plaats en werd het gebied in 1920 tussen beide landen verdeeld.

De rode-kruiszegels zijn strikt genomen geen overdrukken van bestaande Hradcany-zegels, maar aparte zegels in eigen kleur.

Behalve de gewone frankeerzegels ontwierp Mucha ook de krantenzegels (met een valk, 8 waarden), expresse zegels (met twee duiven, 3 waarden) en portzegels (doplatit, 14 waarden) uit de beginperiode van de nieuwe natie. Ook deze zegels zijn met de opdruk SO 1920 uitgegeven voor Oost Silezië.

Hieronder is een fraai gelopen krantenbandje met krantenzegel afgebeeld.

In 1925 en 1926 werd de waarde van een tweetal krantenzegels (2 h en 6 h) door een overdruk gewijzigd in 5 heller, werden drie expresse zegels door de opdruk "noviny" (noviny = krant) gewijzigd in krantenzegels en werd bij twee van deze drie de waarde door een overdruk eveneens op 5 heller gesteld.

Tot slot kan met betrekking tot deze postzegelontwerpen van Mucha nog gemeld worden dat in 1934 nog eens drie waarden van de krantenzegels van de opdruk O.T. (Obchodni Tiskopisy = zakelijk drukwerk) werden voorzien. Dit hield in dat deze zegels voor de helft van de gewone waarde (dus met 50% korting) werden verkocht voor gebruik bij bepaalde hoeveelheden aangeboden zakelijk drukwerk.

De enorme opdracht voor al deze postzegels was een binnenkoper van jewelste. Maar bij het ontwerpen van deze postzegels stond Mucha onder grote tijdsdruk en het te gebruiken materiaal was, zo kort na de Eerste Wereldoorlog, schaars en van bedenkelijke kwaliteit. Hierdoor zijn veel afwijkingen ontstaan wat met name de serie Hradcany filatelistisch zeer interessant maakt.

Overigens konden niet alle postzegelontwerpen van Mucha de toets der kritiek doorstaan. Zo ontwierp hij in 1918, nog voor de beroemde Hradcany-zegels, postzegels met een afbeelding van een Slavisch meisje als symbool van de nieuwe republiek. Dit ontwerp heeft het 50 jaar later, wel gehaald en werd afgebeeld op een briefkaart ter gelegenheid van de in 1968 in Praag gehouden internationale postzegeltonstelling.

Behalve de opdracht voor alle courante postzegels kreeg Mucha ook de opdracht tot het ontwerpen van de eerste bankbiljetten (10 kronen uit 1920), waarop later in 1931 nog een vervolgoopdracht volgde.

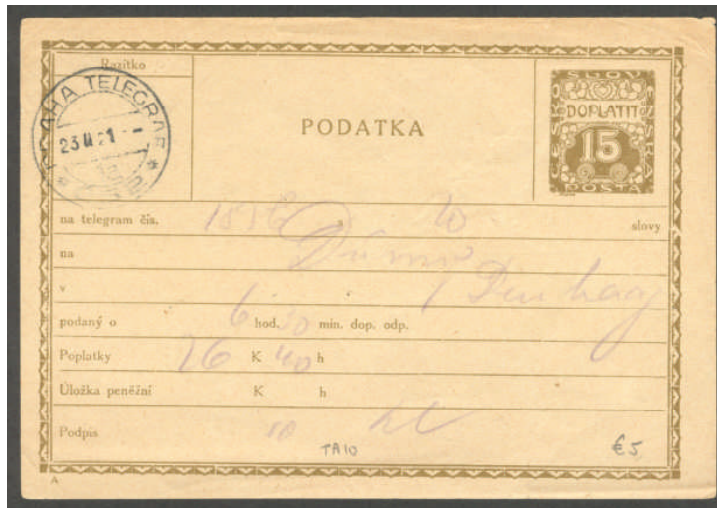

Deze postzegels en bankbiljetten kunnen mijns inziens nog gerekend worden tot de kunststroming die Mucha in die tijd eigenlijk al achter de rug had, te weten de Art Nouveau, getuige de zwierige lijnen en florale motieven in het kader van de postzegels.

Mucha's ontwerp voor de courante zegels verscheen ook op de eerste briefkaart van de nieuwe republiek.

En de portzegel van Mucha werd ook nog eens gebruikt op telegrambewijzen.

In 1920 ontwierp Mucha de herdenkingspostzegels voor de Hussieten, volgelingen van de in 1415 op de brandstapel aan zijn eind gekomen kerkhervormer Johannes Hus. Het ontwerp van deze zegels, met de waarde van 80 en 90 heller, wijkt sterk af van de eerder beschreven ontwerpen van Mucha.

Mucha verwierf ook de opdracht voor het ontwerpen van het staatswapen van de nieuwe staat. Dit wapen is op de door Karl Seizinger in 1929 ontworpen serie van 6 postzegels afgebeeld.

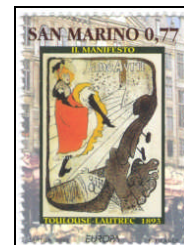

Al deze opdrachten kwamen voor Mucha natuurlijk niet zomaar uit de lucht vallen. Hij had al ruimschoots zijn sporen verdiend in de artistieke wereld. Toen de opdrachten aan hem werden verleend was hij, geboren in 1860, al bijna 60 jaar. Het was, niet uitzonderlijk in de artistieke wereld, gepaard gegaan met vallen, bijvoorbeeld zijn afwijzing voor de academie in Praag, en opstaan, zijn doorbraak in Parijs.

PARIJS

Nadat hij enkele jaren als decor- en portretschilder had gewerkt en, zoals gezegd, werd afgewezen voor de academie voor beeldende kunst in Praag ging Mucha in 1885 op kosten van zijn mecenas, graaf Egon Khuen, studeren aan de kunstacademie van München en in 1887 aan de kunstacademie Julian in Parijs. Deze verruilde hij vervolgens weer in 1888 voor de Académie Colarossi, eveneens in Parijs. Enige tijd hierna staakte de graaf zijn financiële steun aan Mucha. Deze moest nu zelf in zijn levensonderhoud voorzien en hij deed dat vooral door het maken van illustraties voor tijdschriften.

In Parijs, het centrum van de toenmalige artistieke wereld, maakte Mucha kennis met kunstenaars als Paul Gauguin (1848-1903) en Henri de Toulouse-Lautrec (1864-1901). Eerstgenoemde logeerde zelfs enige tijd bij Mucha. Toulouse-Lautrec maakte, zij het enkele jaren eerder dan Mucha, furore met het ontwerpen van affiches voor het optreden van zangeres Yvette Guilbert en van de danseres Jane Avril. Beide actrices traden op in de Moulin Rouge in de wijk Montmartre van Parijs.

Mede door deze contacten en door zich aan te sluiten bij stromingen zoals de Salon du Cent ontwikkelde Mucha zich als de Art Nouveau-kunstenaar bij uitstek. Hij legde zich in deze periode vooral toe op het ontwerpen van affiches, zowel voor reclamedoeleinden (JOB sigarettenvloeijs, Moët & Chandon champagne) als voor de theaterwereld

(Théâtre Sarah Bernhardt, Théâtre de la Renaissance, Salon des Cent), maar ook op puur decoratieve wandplaten.

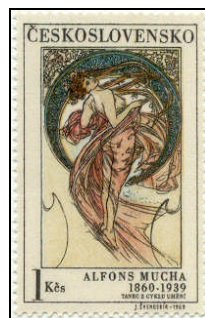
In 1894 ontwierp Mucha zijn eerste affiche voor de ster van het Franse theater Sarah Bernhardt. Het affiche voor het toneelstuk Gismonda was zo'n overweldigend succes dat hij met Bernhardt een contract voor vijf jaar afsloot. Het succes zat hem in Mucha's stijl en het nieuwe formaat dat hij koos, langwerpig en manshoog. Hij werd hiermee op slag beroemd. Behalve de affiches ontwierp hij ook kostuums en decors voor Bernhardts theaterstukken.

Op nevenstaande linker postzegel is het beroemdste van de twee reclameplaten die Mucha in 1896 voor de JOB sigaretten-vloeitjes maakte te zien. De rechter postzegel toont een reclameaffiche uit 1897. Mucha vertolkte hier, zonder woorden, de geneugten van de Middellandse Zee en in het bijzonder van Monaco.

In 1898 verscheen de uit vier wandplaten bestaande serie De Kunsten, een waar artistiek hoogstandje. Op de hieronder getoonde postzegels zijn drie van de vier platen afgebeeld, respectievelijk de Schilderkunst, de Dans en de Muziek. De afbeeldingen op de postzegels verschillen op een aantal aspecten nogal van de originele litho's. De vrouwenfiguren zijn wat erotischer afgebeeld en met name de houding van de Schilderkunst wijkt sterk af van het origineel.

In 1897 ontwierp Mucha de Byzantijnse hoofden, de Blonde en de Brunette, hier links afgebeeld en drie jaar later, in 1990, schilderde hij vier sensuele dames die edelstenen verpersoonlijken. Twee ervan, te weten Robijn en Ametist zijn afgebeeld op de rechter postzegel.

Als tegenhanger van het commerciële decoratieve werk dat Mucha in zijn Art Nouveau-periode maakte, stelde hij in 1899 het boekje *Le Pater* (Het Onze Vader) samen. In dit spirituele werk legde hij dit gebed, verdeeld in zeven verzen die elk inclusief afbeeldingen drie bladzijden beslaan, op zijn manier met veel symboliek in woord en beeld uit. Hij beschouwde dit werk als een van zijn beste werken.

In 1900 begon Mucha met beeldhouwen. Veel van zijn beeldhouwwerk was bedoeld voor de wereldtentoonstelling in Parijs in 1900. Hij startte met deze nieuwe kunstuiting op aandringen van vrienden, onder wie August Rodin (1840-1917). Deze zou hij later, in 1902, vergezellen naar diens tentoonstelling in Praag en Moravië. Dit feit werd herdacht op onderstaand blok, in 2002 uitgegeven door Tsjechië ter gelegenheid van 100 jaar Tsjechische cultuur in Frankrijk. Op de foto zitten Mucha en Rodin samen in een koets op het Staroměstské náměstí (Oude Stadplein), terwijl Mucha Rodin bewonderend lijkt aan te kijken.

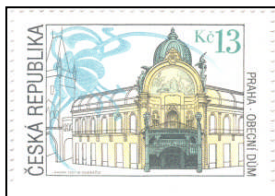
Tegen de eeuwwisseling raakte Mucha betrokken bij Vrijmetselarij en werd hij opgenomen in de loge van Parijs. De vrijmetselarij bleef belangrijk in Mucha's leven. Later, in 1918 speelde hij een rol in de oprichting van de Komensky-loge in Praag. Ook zou hij enkele belangrijke functies bekleden in de Tsjechoslowaakse vrijmetselarij. Het kon natuurlijk niet anders of hij maakte ook vele ontwerpen voor diverse ordeteken van de vrijmetselaars. In 1901 kreeg Mucha het ordeteken van het Legion d'Honneur wegens zijn grote verdienste voor de inrichting van het paviljoen van Bosnië-Herzegovina op de wereldtentoonstelling in 1900 te Parijs. In 1934 werd hij door de Franse regering bevorderd tot officier van het Legion d'Honneur.

Terug naar de eeuwwisseling: rond die tijd had Mucha inmiddels talloze objecten ontworpen in bijna alle facetten van de kunstnijverheid en ornamentieke bouwkunst. Dit inspireerde hem om twee handboeken samen te stellen die enerzijds zijn ervaring op dit gebied moesten vastleggen en anderzijds als studieboeken dienst moesten doen. In 1902 verscheen het "Documents Decoratifs" en in 1905 "Figures Decoratives". Het werk van Mucha nam uiteindelijk binnen de Franse Art Nouveau een zo dominante plaats in dat men zelfs van de "Style Mucha" begon te spreken.

PRAAG

In de periode van 1904 tot 1910 reisde Mucha diverse keren naar de Verenigde Staten; hij woonde en werkte daar ook enige tijd. Hier ontmoet hij de miljonair Charles Crane die erg geïnteresseerd was in de cultuur van het Slavische volk en die later de financier werd van Mucha's Slavische Epos.

In 1910 keerde Mucha definitief terug naar Praag om in het Obecní Dum, het nieuwe gemeente- of gemeenschapshuis van Praag (d.w.z. plaats van samenkomst en cultuurbeleving voor de Tsjechoslowaakse gemeenschap, als tegenhanger van de Oostenrijkse gemeenschap in Tsjechoslowakije), uitgebreide wanddecoraties maken.

Mede door tegenwerking van jonge lokale kunstenaars betrof het uiteindelijk slechts de decoratie van de boven de hoofdingang gesitueerde Burgemeesterszaal, waar Mucha onder meer een serie symbolische schilderijen aan bracht die een vooruitblik lijken te zijn naar het Slavische Epos.

Het Obecní Dum van de architecten Antonín Bašánek en Osvald Polívka is een van de opmerkelijkste Art Nouveau-panden van Praag en het is tegenwoordig een toeristische trekpleister. De met een loopbrug aan het Obecní Dum verbonden gotische Kruittoren draagt daaraan ongetwijfeld bij.

Het affiche voor het Ballet Princes Hyacint van Ladislav Novak en Oskar Nedbal maakte Mucha in 1911. In dit affiche valt een verandering van stijl in de afgebeelde figuren waar te nemen: het wellustige karakter van de vrouwen uit zijn Parijse periode heeft plaats gemaakt voor de ingetogenheid en somberheid van het onderdrukte Slavische volk.

In 1910 huurde Mucha een appartement in het kasteel Zbiroh in West Bohemen om daar te beginnen aan het Slavische Epos, dat hijzelf als zijn levenswerk beschouwt.

Het wordt gevormd door een reeks van twintig indrukwekkende schilderijen in tempera en deels olieverf, in formaten variërend van 4 bij 5 tot 6 bij 8 meter. In dit werk wilde Mucha de oorsprong en de idealen van het Slavische volk tot uitdrukking brengen. Zoals gezegd wist hij voor de realisatie van dit project in de Verenigde Staten een financier te vinden. In 1912 had hij de eerste drie doeken gereed, die hij vervolgens aan de stad Praag aanbood. In 1919 had hij er elf gereed; deze werden in het Clementinum in Praag en later in de Verenigde Staten geëxposeerd. De gehele cyclus was in 1928 voltooid. In datzelfde jaar werd het complete werk door Mucha in tegenwoordigheid van zijn financier Charles Crane aan het Tsjechische volk en de stad Praag aangeboden en daar geëxposeerd.

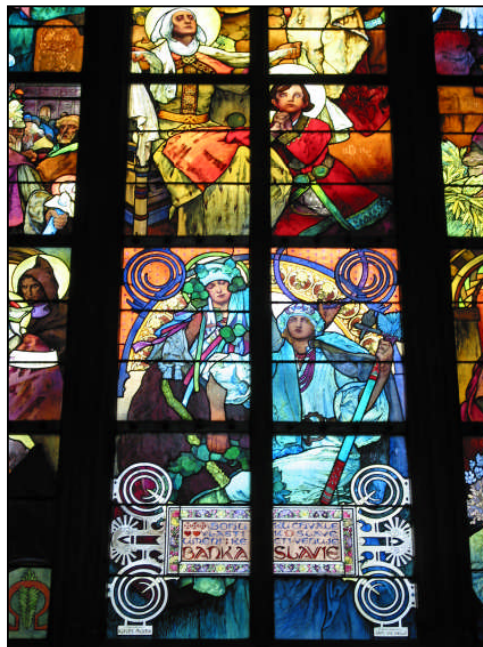
De postzegel hiernaast toont een detail van het schilderij "Tussen de Toeranische zweep en het zwaard van de Goten". Sinds de jaren zestig wordt het Slavische Epos permanent tentoongesteld in het kasteel van het wat afgelegen Moravisch dorpje Moravsky Krumlov even ten zuidwesten van Brno en vlakbij Ivancice, de geboorteplaats van Mucha. Dit kasteel, met een enigszins verstopt toegangspoortje en gesitueerd in een onverzorgde omgeving, verkeert in een staat die om een flinke onderhoudsbeurt vraagt. Jammer: dit levenswerk van Mucha verdient een betere omgeving.

De hieronder afgebeelde enveloppe toont een bijzonder poststempel uit 1946 van Mucha's geboortedorp Ivancice. Tijdens de Duitse bezetting in de jaren 40 werden in Tsjechoslowakije twee officiële talen gevoerd, het Duits als eerste en het Tsjechisch als tweede. De Duitse naam voor Ivancice was Eibenschütz. Deze tweetaligheid werd ook doorgevoerd bij de stempels ter ontwaarding van postzegels. Na de bevrijding zijn deze stempels nog geruime tijd in gebruik gebleven. Echter men heeft ze zo spoedig mogelijk "genationaliseerd", dat wil zeggen van de Duitse benaming ontdaan. Vandaar dat de bovenrand in de onderhavige stempels geen tekst bevat. Op het aantekenstrookje werd volstaan met het doorhalen van de naam Eibenschütz. Mocht Mucha in 1946 nog geleefd hebben dan zou hij, nationalist als hij was, er bij de overheid zeker op hebben aangedrongen om ook het aantekenstrookje te "zuiveren".

Hoewel al in 1344 met de bouw van de Sint Vituskathedraal in Praag was begonnen werd de kerk pas in de jaren dertig van de 20^e eeuw afgebouwd. Mucha ontving in 1931 van de Tsjechische Bank Slavia de eervolle opdracht een gebrandschilderd raam voor de kathedraal te ontwerpen. Het werd een ontwerp waarin zijn typisch Slavische personages, zoals we die ook in het Slavische Epos en ander schilderwerk van zijn hand tegenkomen, duidelijk herkenbaar zijn.

Ook de belangrijke Tsjechische Art Nouveau-schilder Max Svabinsky (1873-1962) maakte ontwerpen voor een drietal glas-in-loodramen voor de Sint Vituskathedraal. Op de afbeelding rechts is een detail weergegeven van het ontwerp (in aquarel) van het Laatste Oordeel.

Net als Mucha was Svabinsky een zeer vermaarde post-zegelontwerper. Zo ontwierp hij in 1920 deze postzegel met een portret van Thomas Garrigue Masaryk (1850-1937), de grote voorvechter van een onafhankelijk Tsjechoslowakije. Masaryk was na het uitroepen van de republiek de eerste president (van 1918 tot 1935). Hij zal ongetwijfeld zijn goedkeuring aan Mucha's ontwerpen voor de postzegels en bankbiljetten hebben gegeven.

In 1958 ontwierp Svabinsky, in het kader van het veertigste jaar van de nationale postzegel, nevenstaande postzegel van een vrouwenfiguur die opziet naar een afbeelding van de eerste door Mucha ontworpen postzegel van Tsjechoslowakije. Twee jaar later maakte Svabinsky, ditmaal in het kader van de dag van de postzegel, de postzegel met het portret van Mucha die helemaal aan het begin van dit artikel is opgenomen.

Na de inval van de Duitsers in Tsjechoslowakije werd Mucha in 1939 als een van de eersten gearresteerd en door de Gestapo ondervraagd. Dit greep hem geestelijk en fysiek erg aan. Op 14 juli 1939 stierf hij in Praag waarna hij net als vele andere prominente Tsjechen wordt begraven op het nationale erekerkhof gelegen in de voormalige burcht Vysehrad, afgebeeld op de linker postzegel in onderstaand velletje.

TOT SLOT

Uit het in 1906 gesloten huwelijk van Mucha met Maruska Chytilova werden een dochter, Jarolava (1909) en een zoon, Jiri (1915) geboren. Na de dood van Jiri in 1992 richtten diens vrouw Geraldine en hun zoon John Mucha de Mucha Stichting op. Dankzij deze stichting kon in 1998 het Mucha Museum in Praag worden geopend.

Dit nieuwe museum past in het beeld van de laatste decennia, waarin de Art Nouveau is herontdekt en de belangstelling voor deze kunststroming sterk is toegenomen. Dit geldt vanzelfsprekend ook voor het werk van Mucha, die immers een bijzonder belangrijke representant van de Art Nouveau was.

De jarenlange waardering voor zijn vakmanschap als postzegelontwerper blijkt uit de hierboven afgebeelde Tsjechoslowaakse, Tsjechische en Bulgaarse postzegels op postzegels en de Tsjechoslowaakse blokken uit 1948 en 1988 die verschenen ter gelegenheid van het feit dat 30 jaar, respectievelijk 70 jaar eerder de eerste door Mucha ontworpen postzegels uitkwamen.

Ook zijn er ter gelegenheid van de vele in Praag gehouden internationale postzegel-tentoonstellingen, diverse briefkaarten met afbeeldingen van Mucha's werk uitgegeven. De waardering voor zijn schilder- en affichekunst, de kunstvorm waaraan hij zijn grootste bekendheid dankt, blijkt uit de vele malen in de vorige hoofdstukken op moderne postzegels weergegeven creaties van zijn hand.

Zoetermeer, 2006/2008

Jan Vogel

Noot

1. In de eerste plaats is het mijn bedoeling om een zo breed mogelijk beeld van Mucha te schetsen met behulp van filatelistisch materiaal. De filatelistische kwaliteit van dit artikel komt daardoor op de tweede plaats. In verband hiermee heb ik mij bezondigd aan het opnemen van een viertal niet-filatelistische afbeeldingen, te weten: een bankbiljet, een foto van een detail van Mucha's glas-in-loodraam en twee officieuze postzegels van de Democratische Republiek Kongo.
2. Met dank aan Geert Jansen voor het beschikbaar stellen van een aantal postzegels.